

ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

*Данів Галина
Науковий керівник –доц. Варакута Ольга*

САМОСТІЙНА РОБОТА НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ ЯК СПОСІБ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ «УМІННЯ ВЧИТИСЯ УПРОДОВЖ ЖИТТЯ»

Пріоритетним напрямом розвитку сучасної вітчизняної та світової освіти стало перенесення акцентів із знань та вмінь, як основних результатів навчання, на формування в учнів системи компетентностей.

Проблема впровадження компетентнісного підходу в освітній процес з географії активно обговорюється у педагогічній науці та практиці.

Окремі загальні та методичні її аспекти досліджують вітчизняні і зарубіжні науковці: Н. Бібік, С. Бондар, Т. Гільберг, І. Гурняк, Е. Зеер, І. Зимня, Ю. Татур, С. Капіруліна, Н. Кузьміна, В. Краєвський, Л. Круглик, І. Родигіна, А. Хуторської, С. Шилов та ін.

Аналіз визначення вченими сутності поняття «компетентність» показав, що на перший план у його змісті виходить ознака «здатність до дії», можливість застосовувати знання для виконання продуктивної діяльності.

Таким чином, компетентність людини ґрунтується на знаннях, досвіді, системі цінностей, набутих і розвинутих завдяки навчанню, що дає можливість адекватно діяти у життєвих ситуаціях, ефективно розв'язувати теоретичні та практичні проблеми, що виникають у реальному житті.

Основне завдання сучасної загальноосвітньої школи полягає у ретельному доборі навчального матеріалу за принципом життєвої доцільності й функціональності, в активізації ролі самостійного навчання.

Варто зазначити, що питання виховання і розвитку в школярів самостійності, критичності мислення, здатності до творчих пошуків у педагогічній науці постійно розвивається і удосконалюється.

Самостійна діяльність учня – це умотивовані та усвідомлені самостійні дії школяра, що завершуються певним результатом. Однак, ця діяльність передбачає керівництво зі сторони вчителя (як суб'єкта освітнього процесу) стосовно діяльності учня (як об'єкта), управління цим процесом, а саме: спрямування (пояснення мотиву, цілі діяльності), проектування (план, структура дослідження), підтримки (навідні запитання, корегування, виправлення, уточнення тощо).

Під час самостійної діяльності учнів вчитель, керуючись принципами індивідуалізації і диференціації, організовує їх самостійну роботу.

У процесі навчання географії самостійна робота проводиться вчителем з різними дидактичними цілями, а саме:

- формування компонентів географічних знань (фактів, уявлень і понять);
- встановлення закономірностей і взаємозалежностей між географічними об'єктами і процесами;

оволодіння прийомами, вміннями й навичками роботи з різними джерелами інформації (підручником, картою, таблицями, схемами, графіками, діаграмами, Інтернет-ресурсами та ін.);

Самостійність у роботі учень може виявити в збиранні статистичних даних, спостереженнях, осмисленні почутого або прочитаного нового, виконанні різних графічних робіт, розв'язанні географічних задач, конспектуванні або рецензуванні окремих творів тощо.

Технологічно грамотно спланована самостійна робота вчителем може допомогти учням набувати певних компетентностей, а саме:

- отримувати знання з більш новітніх джерел, що дозволить розширити кругозір та вдосконалити світосприйняття;

- придбати навички самостійного планування та організації свого навчального процесу;
- сформувати та розвинути пізнавальний інтерес, оволодіти прийомами пізнання навколишнього середовища;
- знизити негативний вплив окремих психологічних та фізіологічних індивідуальних особливостей учнів та максимально використовувати позитивні сторони особистості завдяки самостійному вибору часу та способів роботи над навчальним матеріалом тощо;
- формувати та розвивати вміння творчої пошукової діяльності, що є однією із головних властивостей сучасної людини, яку чекає навчання упродовж життя. [4]

Важливим засобом формування географічних компетентностей є шкільний підручник.

Підручник – це один із найскладніших (і найдосконаліших) витворів людської культури, який концентрує і кристалізує в собі її різноманітні досягнення в багатьох сферах людського життя і діяльності; це певна форма втілення й організації людського досвіду з метою передачі його наступним поколінням і сприяння їх входженню (включенню) у доросле життя [1].

Важливо навчити школярів використовувати весь потенціал підручника, сформувати вміння самостійної роботи з його компонентами. Це дасть змогу переносити засвоєні способи діяльності на інші джерела інформації та успішно реалізовувати отриманий досвід у постійно змінюваних реаліях життя.[5]

Однак, власні спостереження під час педагогічної практики та аналіз стану проблеми формування вмінь самостійної роботи учнів з підручником географії у методичних розробках конспектів уроків різних авторів свідчить, що така робота є фрагментарною та несистемною. Вчителі географії лише частково реалізують можливості шкільних підручників, їм не вистачає методичного забезпечення щодо планування та організації різних форм та видів самостійної роботи з навчальною книгою.

Н.В.Кріт у статті «Методичні особливості формування вмінь самостійної роботи учнів з підручником фізичної географії» виділяє низку прийомів самостійної роботи з шкільним підручником, а саме: .[5]

- прийоми самостійної роботи з текстом, що ґрунтується на оволодінні учнями наступними способами навчальної діяльності: формулювати головну думку, визначати ключові поняття, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, самостійно узагальнювати; складати план (простий, розгорнутий, у вигляді запитань), орієнтуватися у змісті параграфу; заповнювати таблиці, складати тези; створювати графічно-знакові моделі (таблиці, опорні схеми, графіки, що відображають текстовий матеріал); переказувати (відтворювати інформацію тексту за самостійно складеним планом, аналізувати географічні процеси та явища, давати характеристику географічним об'єктам що описуються); ставити запитання та знаходити на них відповіді у тексті;

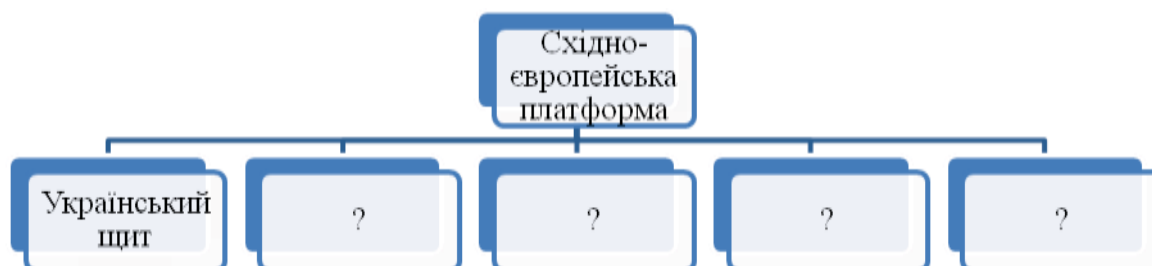
- прийоми самостійної роботи з позатекстовим компонентом підручника, що включають: навчальну діяльність з ілюстративним матеріалом (здатність учнів розшифровувати інформацію, виділяти головні та другорядні елементи, аналізувати, порівнювати, давати характеристику зображуваного); з методичним апаратом (системою запитань і завдань, апаратом організації засвоєння (використовувати вказівки, які пояснюють як працювати з компонентами підручника)); із апаратом орієнтування, який забезпечує успішну налагоджену організацію самостійної роботи зі складовими елементами підручника.

Наведемо приклади різних прийомів самостійної роботи з текстом і позатекстовим матеріалом шкільного підручника для 8 класу з курсу «Географія. Україна у світі: природа, населення». (Автори: Бойко В.М., Дітчук І.Л., Заставецька Л.Б., 2016 р.). [3] Теми уроків відповідають чинній навчальній програмі з географії та календарно-тематичному плануванню. [2]

Тема уроку: «Карта «Тектонічна будова України». Основні тектонічні структури. Зв'язок рельєфу з тектонічними структурами».

- Прочитайте абзац. 2 на С. 79 підручника і випишіть у географічні словнички визначення понять: «платформа», «щит», «плита».

- Прочитайте пункт «Платформи » на С.80-81 підручника і доповніть схему «Тектонічні структури в межах Східноєвропейської платформи»:

Тема уроку: «Формування рельєфу. Внутрішні та зовнішні рельєфотвірні чинники й процеси. Типи рельєфу за походженням. Рельєф і діяльність людини».

- Прочитайте абз.1 на С.88 підручника і скажіть, які форми рельєфу на території України займають найбільшу площу?

- Виконайте завдання на С.93 підручника «Попрацюйте в групі». (Вчитель заздалегідь сам об'єднує учнів у три групи).

З'ясуйте, яким тектонічним структурам відповідають рівнинні форми рельєфу:

група 1 – Придніпровська височина та Придніпровська низовина;

група 2 – Донецька височина та Причорноморська низовина;

група 3 – Подільська височина та Поліська низовина.

Поміркуйте, в який бік нахилена кожна з цих рівнин. Як ви це визначили?

- Прочитайте абз.1 на С.94 підручника і скажіть, чому Українські Карпати мають низькі й середні висоти, хоча за віком належать до молодих гір?

- Прочитайте §19. «Геоморфологічна будова» і доповніть твердження географічного диктанту :

Тектонічні форми рельєфу утворилися внаслідок ...

Вулканічні форми рельєфу є результатом ...

Гравітаційні форми рельєфу спричинені процесами, що ...

Водно-ерозійні форми рельєфу пов'язані з ...

Карстові форми рельєфу утворюються в результаті

Льодовикові форми рельєфу пов'язані з ...

Еолові форми рельєфу виникають як результат ...

Берегові форми рельєфу виникають на ...

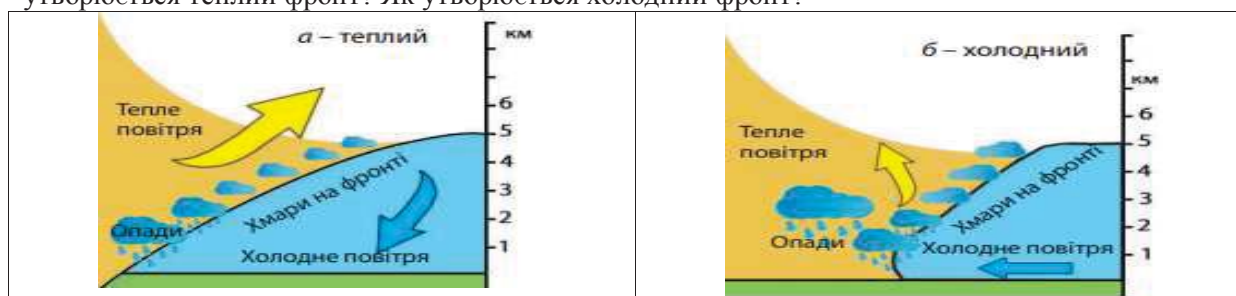
Антропогенні (техногенні) форми рельєфу – це ...

Тема уроку «Корисні копалини України, їх класифікація за використанням, закономірності поширення».

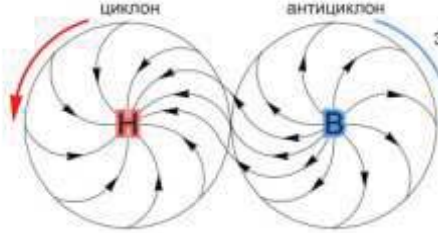
- Користуючись схемою «Класифікація корисних копалин України за використанням» на С.102 підручника, пригадайте, які корисні копалини відносяться до паливних? Які корисні копалини відносяться до рудних? Які корисні копалини відносяться до нерудних? Які корисні копалини відносяться до гідромінеральних?

Тема уроку «Властивості повітряних мас, що впливають на територію України. Атмосферні фронти, цикли та антицикли».

- Користуючись мал.87 «Атмосферні фронти» на С.121 підручника, поясніть як утворюється теплий фронт? Як утворюється холодний фронт?

- Прочитайте абз.1,2 на С.122 підручника і зобразіть циклон і антициклон у вигляді схематичного малюнка.

<p>Передбачуваний малюнок:</p>	
------------------------------------	--

Тема уроку: «Вплив погодно-кліматичних умов на здоров'я і господарську діяльність людини. Охорона атмосферного повітря. Кліматичні особливості своєї місцевості».

- Прочитайте останній абзац на С.135 і на основі прочитаного побудуйте схему «Типи зволоження території за коефіцієнтом зволоження».

- Прочитайте пункт «Охорона атмосферного повітря» на С.136 підручника і назвіть джерела забруднення повітря. Які з них зустрічаються у вашій місцевості (області)?

Тема уроку: «Вплив рельєфу України на річки. Характер течії. Падіння, похил річки. Вплив клімату на формування річкової системи. Живлення і режим річок, густота річкової мережі. Річковий стік, витрати води».

- Прочитайте останній абзац на С.139 підручника і скажіть, чим повинь відрізняється від паводка.

- Розгляньте мал. 102. Схема річкової долини на С.141 підручника і пригадайте:

- Прочитайте рубрику «Географічна задача» на С.142 підручника та розв'яжіть задачу.

«Для характеристики річкового стоку використовують показник витрати води в річці – об'єму води, що протікає через поперечний переріз річки за 1 с. Його обчислюють за

Мал. 102. Схема річкової долини

- Що таке річище?
- Що таке заплава?
- Чим колись була тераса?

формулою: $Q = Sv$, де Q – витрата води, м³/с; S – площа поперечного перерізу річки, м²; v – швидкість течії річки, м/с. Обчисліть витрату води в річці, якщо поперечний переріз її русла має вигляд трапеції, ширина водної поверхні становить 56 м, ширина дна – 34 м, середня глибина – 2,5 м, а швидкість течії – 0,4 м/с.»

На прикладі лише незначної кількості завдань ми показали різні прийоми роботи з текстом і позатекстовим матеріалом підручника. Вчителів необхідно чітко, конкретно і правильно формулювати завдання, передбачити його місце у структурі уроку, ефективність у засвоєнні змісту теми та формуванні ключових і предметних компетентностей.

Таким чином, самостійна робота на уроках географії озброює учнів необхідними практичними навичками, сприяє розвитку організаційних здібностей, дає змогу планомірно і результативно забезпечити їхню успішну пізнавальну діяльність. Саме вона спонукає до формування компетентності «уміння вчитися упродовж життя».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арцишевський Р. А. Підручник учора, сьогодні, завтра /Р. А. Арцишевський // Підручник ХХІ століття. 2003. № 1–4. С. 22–29., с. 22-29
2. Варакута О.М. Календарно-тематичне планування. Природознавство. 5 клас. Географія. 6-11 класи (рівень стандарту, академічний рівень) Тернопіль : Підручники і посібники, 2019. 154 с.
3. Географія: підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів/ В. М. Бойко., І. Л. Дітчук., Л. Б. Заставецька. Кам'янець-Подільський: Абетка, 2016. 296 с.
4. Григоренко О. В. Соціалізація через ситуативні ігри / О. В. Григоренко //Логопед. 2012. №2. С. 10-12
5. Кріт Н. В. Методичні особливості формування вмінь самостійної роботи учнів з підручником фізичної географії. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://enquir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/14162/1/1.pdf>